

UOT:930.85.

**DAHİ AZƏRBAYCAN ŞAİRİ NİZAMİ GƏNCƏVİNİN ƏSƏRLƏRİNİN  
TARİXİ BİR BAXIŞ***Mustafayeva Cəvahir Almaz qızı**Bakı Dövlət Universiteti**cvhrmustafayeva@gmail.com**Şamilova Dilşad İsrəfil qızı**Bakı Dövlət Universiteti Qazax Filialı**dilshadshamilova7@gmail.com*

**Xülasə:** Təqdim olunmuş məqalədə bütün dünyada tanınmış dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin əsərləri haqqında ümumi məlumat verilmişdir. Eyni zamanda Azərbaycan tarixinə vermiş olduğu töhvə öz əksini tapmışdır. 1174-1203-cü illər arasında, 30 il ərzində beş poema yazmışdır. Sonralar bu poemalar bir toplu halında birləşdirilərək "Xəmsə" ("Beşlik") adı ilə tanınmışdır. Nizami Gəncəvi özü "Xəmsə" adını heç yerdə çəkməmiş, ancaq son poeması "İsgəndərnamə"də əvvəlki məsnəvilərinin adlarını sadalamışdır. Nizami Gəncəvi Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı tarixinə, hər şeydən əvvəl, "Xəmsə"yə daxil olan ölməz poemalar müəllifi kimi daxil olmuşdur. O, birinci növbədə poemaları ilə Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ədəbiyyatına yeni fikir, yeni sənətkarlıq keyfiyyətləri gətirmişdir. Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"si türk xalqları və ölkələrinin bədii ensiklopediyasının, qəlbini, ruhunun surətidir. Türkün bədii zövqü, zəkası və yüksək istedadının bəhrəsidir. Nizami şeirlərindəki bu inamın, xeyrin qələbə çalacağına bəslənən dərin ümidin nəticəsidir ki, şairin məhəbbət mövzusunda yazdığı şeirlərə güclü bir nikbinlik hakimdir. Şair belə bir nəticəyə gəlir ki, ölkədə ədalətin pozulması dövlət başçısının fəaliyyəti ilə bağlıdır.

**Açar sözlər:** şair, ana dili, poema, hekayə, əfsanə, ədalət.

**Ключевые слова:** поэт, родной язык, стихотворение, рассказ, легенда, справедливость.

**Key Words:** poet, native language, poem, story, legend, justice

Nizami Gəncəvi 1141-ci ildə yurduumuzun ən qədim mədəniyyət mərkəzlərindən olan Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. Şairin əsərlərindən öyrənirik ki, adı İlyas, atasının adı Yusif, babasının adı Zəki Müəyyəd olmuşdur. Nizami sözü şairin təxəllüsüdür, nəzm yazan, şeir yaradan deməkdir. Nizaminin mənsub olduğu ailə ziyalı bir ailə idi. O, ilk təhsilini ehtimal ki, evlərində atasından, babasından, yaxud dayısı Xacə Ömərindən almış, sonra Gəncə mədrəsələrində oxumuşdur. Əsərlərindən aydın görünür ki, Nizami o dövrün bütün əsas elmlərini dərinlən bilən bir alim olmuşdur. Ona "Həkim Nizami" deyilməsi də buradan irəli gəlir.

Hər bir sənətkarın yaradıcılığını daha yaxşı anlamaq üçün onun yaşayıb-yaratdığı dövrü öyrənmək lazımdır. Çünki şairin, yazıcının əsərlərində irəli sürülən fikirlər, ideyalar istər-istəməz onun yaşadığı dövrdən qida alır. Həmin fikir və ideyalar cəmiyyətin həyatında baş verən iqtisadi və mənəvi hadisələrlə bağlı olur. Nizami Gəncəvi kimi qüdrətli bir sənətkarın meydana çıxması da onun yaşadığı dövrlə, bu dövrün arzuları, istəkləri, inkişaf meyilləri ilə bağlıdır. Bu dövrdə Azərbaycan ərazisində iki iri dövlət var idi. Ölkənin şimalını, Şirvan və Dərbənd ətrafını Şirvanşahlar dövləti idarə edirdisə, cənubunu, daha doğrusu, Həmədan, Təbriz, Naxçıvan və Gəncə də daxil daxil olmaqla böyük bir qismini Eldənizlər dövləti idarə edirdi. Hər iki dövlətin ərazisində XII əsrin ortalarından başlayaraq daha sürətli inkişaf nəzərə çarpır. Xaqani, Nizami, Qivami kimi sənətkarların meydana çıxması bu dövrün iqtisadi və

mənəvi inkişafının parlaq təzahürü idi. Ölkədə siyasi həyat sabitləşdikcə, peşə və sənətlərin inkişafı üçün əlverişli zəmin yaranırdı. İnsanlar özlərinə, dünyaya, müxtəlif din və əqidələrə yeni şəkildə baxmağa başlayırdılar. Onlar özlərini və dünyanı ilk dəfə yenidən kəşf edirdilər. Elmdə bu dövrə haqlı olaraq oyanma dövrü deyirlər. Nizami Gəncəvi özü də bu oyanma dövrünün ən böyük sənətkarlarından biridir. Nizami Gəncəvinin dövründə Gəncə Azərbaycan şəhərləri arasında daha sürətli inkişafı ilə seçilirdi. Gəncədə bütün peşə və sənətlər inkişaf etsə də, o, daha çox öz ipəyi ilə tanınırdı. Bu dövrdə Gəncə Azərbaycan Atabəyləri deyilən Eldənizlər dövləti tərəfindən idarə olunurdu. Gəncə onların iqamətgahlarından biri idi. Lirik əsərlərlə yaradıcılığa başlayan Nizami də gənc yaşlarından yazdığı şeirlərlə hər hansı bir hökmdarın diqqətini cəlb etmək, saraya daxil olmaq istəmişdir. Özünün yazdığı kimi, belə bir istək tezliklə onu tərk edir. Saray şeirinin mahiyyətini, saray şairi vəzifəsinin kölgəli cəhətlərini dərinlən anlayən gənc Nizami saray ədəbiyyatına, xüsusən onun xilas məddahlıq ruhunda olan nümunələrinə daban-dabana zidd olan, xalq mənafeyinə xidmət edən bir yaradıcılıq yoluna qədəm qoyur. Lakin Nizami, dövrünün hökmdarları ilə əlaqəni tamam kəsmir. Yazdığı şeirləri, poemaları dövrünün ayrı-ayrı hökmdarlarının adına yazır, onlara hədiyyə göndərir. Şair gənc yaşlarında Dərbənd hökmdarı Müzəffər ibn Məhəmmədə və onun oğlu Bəybars ibn Müzəffərə də belə şeir hədiyyələri göndərirmiş. Həmin şeir hədiyyələrindən birinə cavab olaraq Dərbənd hökmdarı da ona qiymətli hədiyyələr, o cümlədən, Afaq adlı gözəl bir kənz göndərir. Böyük Səlcuq imperiyasının tərkibinə daxil olan Azərbaycan Atabəylər dövlətinin paytaxt şəhərlərindən biri olan Gəncənin əhalisi o dövrdə, əsasən, türklərdən ibarət olsa da, rəsmi dil kimi fars dilindən istifadə edilirdi. Bütün əsərlərini bu dildə qələmə alan Nizami öz türk əsli ilə fəxr edir və poemalarında bunu açıq-aşkar büruzə verirdi.

1174-1175-ci illərdə yazdığı “Sirlər Xəzinəsi” poemasını Nizami G. Ərzincan hakimi Fəxrəddin Bəhram şahə hərs edir və onun sarayına göndərir. Poema hökmdara həsr edilsə də, şair Nizami bir tərəfdən zülm və haqsızlıqlara qarşı xalq etirazını qələmə alır, digər tərəfdən dövrünün hökmdarlarına incə-incə nəsilətlər edir, onları insanlığa, ədalətə çağırır. Zəmanə hökmdarlarının xalqla rəftarı məsələsi Nizamini çox düşündürmüşdür. Şair ədalətli olmağın hakimlərin özünə də faydalı olduğunu onların nəzərinə çatdırmağa çalışır. “Nuşirəvan və bayquşların söhbəti” hekayəsində Nizami dövrünün real mənzərəsini yaratmışdır. Hekayədə Nuşirəvan şahın vəzir ilə ova getməsi və xarabalıqda iki bayquşa rast gəlməsi əhvalatı təsvir olunur. Nuşirəvan vəzirdən bayquşların nə danışdığını soruşur. Vəzir də cavab verir ki, bayquşlardan biri qızını o birinin oğluna vermişdir. İndi qızının süd bahası olaraq ona bu xaraba kəndi və bir neçə belə kəndi verməsini söyləyir. O biri bayquş ona cavab verir ki, qəm eləmə, əgər padşah budursa, az bir müddət içərisində mən sənə yüz min belə xaraba kənd verərəm. Nuşirəvan bu sözlərdən bərk təsirlənir, xəcalət çəkdiyini, peşman olduğunu bildirir. Nizami G. isə bu üsulla o dövrün şahlarına nəsihət edir, onları müdrikliyə səsləyir(1, s.94).

“Zalım padşahla Zahidin dastanı” hekayəsində Nizami şahla rəiyyətin qarşılıqlı münasibətlərinə toxunaraq, şahlara ibrət verməyi əsas vəzifə kimi qarşıya qoyur. Burada təsvir edilən hökmdar zülümkar, qaniçən olmaqla bərabər, hər yanı cəsuslarla doldurmuşdur. Şahın zülmündən danışan hər bir kəsin sözləri şahə çatdırılır və ona amansız divan tutulur. Doğru danışan bir qoca da şahın zülmündən danışdığı üçün hökmdar onu cinayətkar hesab edir, saraya çağırtdırıb öldürtmək istəyir. Məsələdən xəbərdar olan qoca kəfən geyinib saraya gəlir. Qoca bu hərəkəti ilə ölümdən qorxmadığını bildirir. Hökmdar qocaya üz tutub nə üçün onu zalım, qaniçən adlandırdığını soruşanda o, dediyi sözləri danmır. Qoca zalım şahə belə cavab verir: “Yatan mən deyiləm, sən deyəndən daha artıq demişəm. Cavan və qoca sənəin əlindən əzab çəkir, şəhər və kənd zülmünlə incidilir. Mən sənəin eyiblərini saymaqla yaxşı və pis işlərə güzgü tuturam. Güzgü sənəin şəklini doğru göstərsə güzgünü sındırma, özünü

sındır”. Şair göstərir ki, şah qocanın doğru və cəsarətli sözlərindən təsirlənir, zülümkarlıqdan əl çəkib ölkəni ədalətlə idarə etməyə başlayır(1, s.168).

Dahi şair “Sirlər xəzinəsi” əsərində hökmdarı əxlaqi-mənəvi təkamül və yüksəlmədə göstərir. Ölkə başçıları iki mərhələ keçirir. Birinci mərhələdə onların müəyyən qüsurları var. İkinci mərhələdə isə onlar mənən saflaşır, öz ədalətləri ilə günəş kimi işıq saçırlar. Şairə görə xalqın səsini eşidən hökmdar ziyan görməz, ədalətli bir hökmdara çevrilər.

Azərbaycan Atabəylər dövlətinin ən böyük nümayəndələrindən biri olan Məhəmməd Cahan Pəhləvanın xahişi ilə o, qələmini başqa mövzuda – məhəbbət mövzusunda sınamalı oldu. Şair əsərin fabulasını qurmaq üçün müxtəlif qaynaqlara, o cümlədən Bərdədəki əlyazmaya müraciət edir. Xosrov və Şirinlə bağlı müxtəlif əfsanə və rəvayətləri, tarixi abidələri öyrənir. Nəticədə, əsas qaynaq kimi götürdüyü Firdovsi “Şahnamə”sindəki Xosrov və Şirin əhvalatından fərqli bir süjet yaratmış olur. Poema Sasani şahı Xosrov Pərvizlə Azərbaycan-türk şahzadəsi Şirin arasında baş verən məhəbbət macərasından bəhs edir. Əsərin qadın qəhrəmanı bəzi qaynaqlarda yanlış olaraq “erməni şahzadəsi “ adlandırılır. Əslində poemada ərazi adı kimi göstərilmiş “Ərmən” də “Arran” və “Azərbaycan” kimi, Şirinin bibisi Məhin Banunun hakimiyyəti altında olan ölkələrdir. Ərmənlər də qədim türk tayfalarından biri olmuşdur. Bundan başqa, şair dəfələrlə əsərdə Şirini “türk”, “türk gözəli” kimi təsvir edir. Məhin Banunun Xosrovu qədim İran şahı Keyxosrov, özlərini isə qədim türk hökmdarı Əfrasiyabla müqayisə etməsi Şirinin bir türk şahzadəsi olması fikrinə şübhə yeri qoymur.

Əsəri qısa şəkildə şərh eləsək görərik ki, Sasani şahlarından Hörmüz ədalətli hökmdardır. Övladı olmadığı üçün şan-şöhrətli şah dərd çəkir. Nəhayət, Hörmüzün oğlu dünyaya gəlir, adını Xosrov qoyurlar. O, məşhur alim Büzürgümidən bir çox elmləri mənimsəyir. Mahir bir rəssam olan Şapur Xosrovla söhbət zamanı Şirinin gözəlliyindən danışır və Xosrov uzaqdan-uzağa Şirinə aşıq olur. Bu zaman Hörmüzün sarayında üsyan baş verir, bu eşidən Xosrov sarayı tərk edir. Şirini görmək üçün Bərdəyə yola düşür və yolda Şirinlə qarşılaşır, ancaq bir-birilərini tanımırlar. Xosrov atasının ölüm xəbərini alıb Mədainə yola düşür(2, s.112). Bəhram Çubin Hörmüzün yerinə taxta çıxır və bunu bilən Xosrov Bərdəyə qayıdır. Burada Şirinlə görüşən Xosrov ona sevgisini bildirir. Şirinin bibisi Xosrovu sınaqdan keçirməyi məsləhət görür(2, s.118). Şirin ona öz yurdunu düşməne veriyini nöqsan tutur. Xosrov Rum hökmdarının köməyi ilə taxt-tacı geri alır və Rum hökmdarının qızı Məryəmlə evlənir. Məhin Banu öldükdən sonra Şirin bibisinin yerində ədalətlə hökmdarlıq edir. Sonda isə Xosrov Şirinlə evlənir və ədalətli bir şəkildə dövləti idarə etməyə başlayır.

Şair bu poemasını “Xosrov və Şirin” poemasına görə qardaşı Cahan Pəhləvanın əvəzindən Nizami Gəncəviyə Həmdünyan adlı bir kənd bağışlayır. Nizami Gəncəvi Qızıl Arslanla görüş zamanı hökmdardan gördüyü hörmət və ehtiramı unutmur, “Xosrov və Şirin” poemasının sonuna artırdığı bir parçada həmin görüşün ətraflı təsvirini verir. Lakin Gəncədən 200 km aralıda baş verən görüşün yerini Nizami aydın göstərmir. Nizaminin Qızıl Arslanla görüşündən bir qədər əvvəl şair yeni bir sifariş alır. Şirvan şahı Axistan ondan xahiş edir ki, onun adına “Leyli və Məcnun” mövzusunda yeni bir poema yazsın. Nizami bu sifarişə könülsüz qarşılayır, tərəddüd edir.

Nizami Gəncəvi dünyanın ən böyük söz ustalarından biridir. Artıq “Leyli və Məcnun” poemasını yazıldığı vaxtlarda təkcə Azərbaycanın deyil, bütün Yaxın və Orta Şərqlin ən qüdrətli sənətkarı kimi tanınırdı. Qədim ərəb əfsanəsi olan Leyli və Məcnun mövzusu Şərq xalqları arasında geniş yayılsa da, onu yazılı ədəbiyyatda Nizami G. işləmişdir. Şair bu poemasını 1188-ci ildə başa çatdırmış və Şirvanşah Axitana göndərmişdir.

Bu əsərdə Nizami insan mənəviyyatını buxovlayan, onu əsir, kölə halına salan köhnə baxışlarla insanı azad, uca görmək istəyən yeni baxışlar arasındakı ziddiyyəti, toqquşmanı əks etdirmişdir. İnsana ləkə gətirən acizlik, lovğalıq, tənbellik kimi sifətləri pisləyir, oxucularını

mərd, cəsur, ayıq, təvazökar, əyilməz olmağa çağırır. “Leyli və Məcnun” poeması, əfsanənin özündə olduğu kimi, faciə ilə nəticələnir. Əsərin sonunda qəhrəmanların hər ikisi ölür(3, s.266).

“Yeddi gözəl” poeması 1197-ci il iyulun 31-də bitirən şair onu Marağa hakimi Əlaəddin Körpə Arslana göndərmişdir. Əsas qəhrəmanın adı ilə bu poemaya “Bəhramnamə” də deyirlər. Nizami G. burada dövləti idarə etmək işlərinə daha çox diqqət yetirmiş, hökmdar ilə xalqın qarşılıqlı əlaqələrinə, ölkə başçısının özünün öz səhv və qüsurlarını başa düşüb dərk etməsini açıb göstərmişdir. Poemanın əsas qəhrəmanı Bəhram Gurdur. O, ağıllı, ədalətli, igid və cəsur bir hökmdardır(4, s.52). Şair Bəhram Gurun ədalətini təsvir etməzdən öncə onun atası Yəzdigirdin zülmünü və zorakılığını təsvir edərək kəskin şəkildə pisləyir. Poemanın süjeti iki yerə bölünür. Birinci Bəhram Gurun həyat və fəaliyyəti, ikincidə isə onun yeddi sarayda yeddi ölkədən gətirilmiş şahzadə qızların nağıllarına qulaq asması təsvir edilir(4, s.127). Dövləti idarə etmək işlərini vəziri Rast Rövsənə tapşırıb, özü əyləncələr içərisində həyat sürür. Fərsətdən istifadə edən Rast Rövsən xalqa zülüm edir, onların var-yoxunu əlindən alır, özlərini isə müxtəlif bəhanələrlə həbs etdirir.

“Yeddi gözəl” əsərində şair qadına bəslədiyi humanist münasibəti bir daha nümayiş etdirir, məhəbbətlə təsvir edilən bir sıra qadın surətləri yaradır. Xeyri ölumdən qurtaran nəcib çoban qız surəti, bilik mücəssiməsi olan şahzadə qız belə surətlərdəndir. Bu baxımdan Fitnə surəti daha maraqlıdır. Fitnə kənizdir, gözəl rəqqasə və musiqiçidir. Öz ağılı və tədbiri ilə ən çətin vəziyyətlərdən qurtuluş yolu tapır. Həyatın ölüm-dirim döyüşündə hökmdar Bəhrama qalib gəlir. Fitnə Bəhram Gura sübut edir ki, insan istəsə çətin işlərin öhdəsindən gələr və möcüzələr yaradar. Bu poemasında da Nizami G. türklərə böyük məhəbbəti və rəğbəti əks olunur. “Xosrov və Şirin”də olduğu kimi, burada da bir türk qızı İran sasanı hökmdarına “dərs” verir, onun bir insan kimi kamilləşməsinə təsir göstərir.

Hansı mövzuda yazmasından asılı olmayaraq, həmişə ictimai problemləri, insan talelərini diqqət mərkəzinə çəkən Nizami “Yeddi gözəl” poemasında da maraqlı bədii təzad yaradaraq, yeddi şahzadə qızın şirin nağılları ilə yeddi dustağın sərt həyat həqiqətlərini ifadə edən hekayətini qarşılaşdırır. Bununla şair, günlərini kef məclislərində keçirib rəiyyəti unudan, onun dərdlərindən xəbərdar olmayan hökmdarları kəskin tənqid etmişdir.

Nizami Gəncəvinin əsərlərinin içərisində öznəməxsus yerə malik olan “İsgəndərnamə” poemasının birinci hissəsi olan “Şəfərnəmə” Nüsrəddin Əbubəkrə, ikinci hissəsi “İqbalnamə” isə Mosul hakimi Məlik İzəddinə ithaf edilmişdir. Şair otuz illik elmi və bədii axtarışlarının məntiqi yekunu olan “İsgəndərnamə” poemasını 1203-cü ildə başa çatdırmışdır. Nizami eradan əvvəl yaşamış Makedoniyalı İsgəndərlə bağlı olan əfsanə və rəvayətlərdən istifadə edərək dünya və insan haqqında qabaqcıl fikirlərini əks etdirməyə çalışmışdır. “Şəfərnəmə”də Makedoniyalı İsgəndərin anadan olması, təlim-tərbiyə alması, taxta çıxması, müxtəlif ölkələrə hərbi səfərləri təsvir edilir. Filikusun( Filippin) ölümündən sonra İsgəndər atasının yerinə taxta çıxır(5, s.68). Həmin dövrdə yunanlar Əhəməni hökmdarı II Daraya tabe olub ona vergi ödəyirdilər. İsgəndərə xəbər çatır ki, Zəngibar şahı zəncilərdən ibarət böyük ordu toplayıb Misirə hücum etmək, oranı soyub talamaq isdəyir. Bu zaman misirlilər kömək üçün İsgəndəri çağırır. Zəngibar şahının ordusu ilə Nil çayı sahilində qarşılaşır və onun qoşunlarını məğlubiyyətə uğradır(5, s.92). Bu məğlubiyyətdən təşvişə düşən İran padşahı II Dara İsgəndərdən daha ağır vergilər isdəyir. İsgəndər bu şərti qəbul etmir və onlar arasında döyüş baş verir. İran səltənəti üzərində qələbə çalan İsgəndər Ərəbistana gedib Kəbəni ziyarət edir. Bir çox ölkələrdən keçən İsgəndər Azərbaycan gəlir. O, Bərdənin ədalətli, ağıllı hökmdarı Nüşabə haqqında eşidir, onu yaxından tanımaq istəyir. Nüşabə öz ölkəsini qorumaq üçün tədbirlər görür. O, elçi sifətində yanına gələn İsgəndəri tanıyır, özünün mərd, igid qdın olduğunu göstərir. Padşahın şərəfinə ziyafət düzəltdirir. Ziyafətdə İsgəndərin qarşısına yemək

əvəzinə daş-qaş qoyduran Nüşabə ona deyir: “Madam ki, daş-qaşı yemək mümkün deyil, bu faydasız şeylər üçün qan tökmək nəyə gərəkdir(5, s.201)? Bu ibrətamiz səhnə ilə Nüşabə İsgəndəri nəhaq qan tökməkdən, başqa ölkələrə hücum etməkdən çəkəndirmək istəyir.

“İqbalnamə”də isə İsgəndər yeddi alimlə xəlvətə çəkilməsi və kainatın yaranması haqqındakı alimlərin fikirlərinə diqqətlə qulaq asması öz əksini tapmışdır(6, s.98). Nizami Gəncəvi dünyanın ən humanist sənətkarlarından biridir. O, bir sənətkar kimi kütləvi qırğınlara səbəb olan müharibələrdən qaçmağı, ziddiyyətləri danışıqlar yolu ilə həll etməyi daha düzgün hesab edir. Nizami irsinin ən mühüm keyfiyyətlərindən biri şairin zəhmət adamlarına məhəbbətlə yanaşması və onların yadda qalan surətlərini yaratmasıdır. Şairin əsərləri ərəb, ingilis, rus, fransız, alman, özbək dillərinə tərcümə olunmuşdur. Nizami təkcə Azərbaycan ədəbiyyatının deyil, bütün dünya ədəbiyyatı və mədəniyyətinin iftixarı olan ölməz ədəbi simalardan biridir. O, dünya şeirinin heç zaman sönməyən parlaq günəşidir.

### **Ədəbiyyat**

1. Gəncəvi N., tərc. ed. Rza X. “Sirlər xəzinəsi”. Bakı, Lider, 2004.
2. Gəncəvi N., tərc. ed. Rza R. “Xosrov və Şirin”. Bakı, Lider, 2004.
3. Gəncəvi N., tərc. ed. Vurğun S. “Leyli və Məcnun”. Bakı, Lider, 2004.
4. Gəncəvi N., tərc. ed. Rahim M. “Yeddi gözəl”. Bakı, Lider, 2004.
5. Gəncəvi N., tərc. ed. Şaiq A. “İsgəndərnamə (Şərəfnamə)”. Bakı, Lider, 2004.
6. Gəncəvi N., tərc. ed. Rzaquluzadə M. “İsgəndərnamə (İqbalnamə)”. Bakı, Lider, 2004.

## **A HISTORICAL LOOK AT THE WORKS OF THE GREAT AZERBAIJANI POET NIZAMI GANJAVI**

***Mustafayeva Javahir Almaz, Shamilova Dilshad Israfil***

### ***Summary***

The presented article provides general information about the works of the world-famous great Azerbaijani poet Nizami Ganjavi. At the same time, his contribution to the history of Azerbaijan was reflected. Between 1174 and 1203, he wrote five poems over a period of 30 years. Later, these poems were combined into a collection and became known as “Khamsa(Five)”. Nizami Ganjavi himself did not mention the name “Khamsa” anywhere, but in his last poem “Iskendername” he listed the names of his previous masnavi. Nizami Ganjavi entered the history of Azerbaijan and world literature, first of all, as the author of immortal poems included in “Khamsa”. First of all, with his poems, he brought new ideas and new artistic qualities to the literature of the peoples of the Middle East. Nizami Ganjavi’s “Khamsa” is a copy of the artistic encyclopedia, heart and soul of the Turkish people and countries. It is the fruit of Turkish’s artistic taste, intelligence and high talent. It is the result of this belief in Nizami Ganjavi’s poems and the deep hope that good will prevail that a strong optimism reigns in the poet’s poems on love. The poet concludes that the violation of justice in the country is connected with the activities of the head of state.

**ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ВЕЛИКОВО  
АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ПОЭТА НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ***Мустафайева Джавахир Алмаз кызы, Шамилова Дильшад Ибрафил кызы***Резюме**

В представленной статье даны общие сведения о творчестве всемирно известного азербайджанского поэта Низами Гянджеви. В то же время нашел отражение его вклад в историю Азербайджана. За 30 лет, между 1174 и 1203 годами, он написал пять поэм. Позднее эти поэмы были объединены в сборник и получили название «Хамса» («Пятеро»). Сам Низами Гянджеви нигде не упоминал имя «Хамса», но в своей последней поэме «Искандернаме» он перечислил имена своих предыдущих масневи. Низами Гянджеви вошел в историю азербайджанской и мировой литературы, прежде всего, как автор бессмертных поэм, вошедших в «Хамсе». Прежде всего, своими стихами он привнес в литературу народов Ближнего и Среднего Востока новые идеи и новые художественные качества. «Хамса» Низами Гянджеви — это копия художественной энциклопедии, сердца и души тюркских народов и стран. Это плод художественного вкуса, ума и высокого таланта турка. Именно эта вера в поэзию Низами, глубокая надежда на то, что добро восторжествует, пронизывает стихи поэта о любви, наполненные сильным оптимизмом. Поэт приходит к выводу, что нарушение справедливости в стране связано с деятельностью главы государства.

*Rəyçi: dosent Arif Veyisov**Bakı Dövlət Universiteti Qazax Filialı 15 may 2025-ci il tarixli iclasın 12 saylı protokolu**Daxil olma tarixi 20 iyun 2025-ci il*